Azerbaycan-Ermenistan cephe hattındaki gerginliğin nedenleri ve muhtemel sonuçları

Araz ASLANLI

Ermenistan ordusunun Azerbaycan'ın Tovuz rayonu'na ağır silahlarla saldırması bir anda dünya gündemini değiştirdi ve bölgesel savaş senaryolarının bir kez daha gündeme gelmesine neden oldu. Özellikle 12 Temmuz öğle saatlerinde başlayan ve 15 Temmuz itibarıyla zayıflamış görünen karşılıklı saldırılarda her iki tarafın ciddi kayıplar verdiği açıklandı. Azerbaycan ilk kez sıcak çatışmada bir generalini kaybetti. Azerbaycan tarafına saldırıların gerçekleştirildiği Ermenistan'a ait karakollar Azerbaycan'ın karşı ateşiyle yıkıldı. Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, bir gün arayla önce Ulusal Güvenlik Konseyi'ni, daha sonra da Bakanlar Kurulunu özel gündemle topladı ve Ermenistan'ın saldırılarına ilişkin önemli mesajlar verdi.

> *Azerbaycan askeri, ekonomik ve diplomatik açıdan 1990'lı yılların başlarına göre çok daha güçlendi. Ermenistan ve müttefikleri bu gidişatı kendileri açısından çok riskli görüyorlar.*

Ermenistan'ın saldırılarına en sert tepki Türkiye'den geldi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Ermenistan'ın saldırılarını kınadılar, işgalci devleti uluslararası hukuka saygılı olmaya ve işgal ettiği toprakları terk etmeye davet ettiler. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ve Bakan Çavuşoğlu'nun özellikle Azerbaycan'ın topraklarını kurtarmak için tercih edeceği her yolda tüm imkanlarıyla yanında olacaklarını sert ifadelerle açıklaması bölgesel dengeleri değiştirebilecek bir açıklama olarak görülmelidir.

> *Türkiye'nin sürece aktif müdahil olmaya başlamasıyla "ne barış ne savaş" durumu herkes için, ama özellikle işgalci Ermenistan ve bu ülkeyi askerî açıdan destekleyen,*

çözümsüzlükten çıkar uman dış güçler için risk kaynağı olmaya başlıyor.

Rusya, tarafları ateşkese uymaya davet etti ve gerekirse taraflar arasında arabuluculuk yapabileceğini açıkladı. ABD, İngiltere ve diğer Batılı ülkeler taraflara itidal çağrısı yaptılar. Pakistan Ermenistan'ın saldırılarını sert dille kınadı ve Azerbaycan'a desteğini ifade etti. Ukrayna ve Moldova taraflara itidal çağrısı yapmakla beraber Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin Ermenistan'ın işgallerini sona erdirmesini isteyen 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarının uygulanması, sorunun uluslararası hukukun temel ilkelerine ve özellikle toprak bütünlüğü ilkesine uygun bir biçimde çözüme kavuşturulması gerektiğini ifade ettiler. Hatta Ukrayna'nın bu tutumundan dolayı Erivan'daki Ukrayna Büyükelçisi Ermenistan Dışişleri Bakanlığı'na davet edilerek duyulan rahatsızlık ifade edildi.

İran ilk açıklamasında kayıplardan duyduğu üzüntüyü ifade ederek tarafları ateşkese davet etti. Fakat Azerbaycan ve İran dışişleri bakanlarının telefon görüşmesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne destek de ifade edildi.

BM, Avrupa Birliği (AB), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve NATO, ayrıca Ermenistan'ın üye olduğu Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ateşkes ihlallerinden ve sıcak çatışmaların başlamasından duydukları rahatsızlığı dile getirdiler. Ermenistan'ın beklentisinin aksine KGAÖ kendisine açık bir destek vermedi. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) saldırılarından dolayı Ermenistan'ı kınadı ve Azerbaycan'a destek verdi.

Cephede ateş hiç kesilmedi

Sınırdaki çatışmaların nedenleri konusunda farklı görüşler ortaya atılıyor. Aslında sorunun tarihçesini, özellikle de mevcut duruma gelme sürecini, ateşkes ve sonrasındaki "barış sürecini" ayrıntılı bir biçimde bilenler için bu çatışma sürpriz değildi. Bilindiği üzere savaşın ilk aşamasında daha hazırlıklı olan (ASALA terör örgütünün deneyimli kadrolarına, ayrıca askeri, ekonomik ve diplomatik açından çok ciddi dış desteğe sahip olan) Ermenistan, Azerbaycan topraklarının yaklaşık yüzde 20'lik kısmını işgal etmişti. BM Güvenlik Konseyi ve diğer uluslararası kuruluşlar işgali kınayan, işgalin bir an evvel, kayıtsız şartsız sona erdirilmesini isteyen kararlar almıştı. Fakat Ermenistan ne bu kararlara uydu ne de Mayıs 1994'te imzalanan ateşkes anlaşmasına. Ermenistan büyük kapsamlı işgal ve yeni saldırı ihtimaliyle Azerbaycan'ı baskı altında tutacağına, Azerbaycan'ın topraklarını kurtarma girişimlerini ise Rusya'nın askeri desteği ile önleyebileceğine inanmıştır. Bölgede çıkarları ve sorun üzerinde etkisi bulunan önemli güçlerin

tamamına yakını çözümsüzlükten yararlanmaya, işgal sorunu üzerinden taraflarla pazarlık yapmaya çalışmıştır. Bu nedenle de Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorunu (kısa ve yaygın ismiyle Karabağ sorunu) eski Sovyet coğrafyasındaki birçok sorun gibi "dondurulmuş sorun" olarak tanımlanmaktaydı.

Fakat özellikle, Rusya'nın Ağustos 2008'de Gürcistan'a müdahalesinden sonra "dondurulmuş sorunların" aslında donmamış olduğu ve bu durumun büyük tehlike arz ettiği daha iyi anlaşıldı, sorunun çözümüne yönelik girişimlerin yoğunlaşacağı iddia edildi. Hatta, Rusya'nın arabuluculuğuyla 2 Kasım 2008'de Moskova yakınlarındaki Mein Dorf Şatosu'nda imzalanan anlaşmanın ateşkesi önemli ölçüde garanti altına alması bekleniyordu. Çünkü ilk kez taraflar Rusya'nın da imza attığı bir belgeyle sorunun çözümünde barışçıl yöntemlere bağlı kalacaklarını ifade etmişlerdi. Ama ilginç bir şekilde son yıllarda büyük kayıplara neden olan ateşkes ihlalleri, taraflar arasında görüşmelerin yapıldığı sırada ya da hemen ertesinde yaşandı.

Örneğin Haziran 2010'da, Ağustos 2014'te, Kasım 2014'te, Aralık 2015'te ve diğer bazı dönemlerde ne zaman üst düzey görüşmeler söz konusu olsa, ateşkes ihlalleri her iki taraftan önemli kayıpların yaşanmasına ve savaş senaryolarının gündeme gelmesine neden oldu. Fakat bu gerginliklerin her birinden sonraki birkaç gün içerisinde önceki düzene geri dönüldü. 1994 Ateşkes Anlaşması sonrasında günümüze kadarki en geniş çaplı çatışmalar Nisan 2016'da yaşandı. O çatışmalar sırasında Ermenistan'ın provokasyonlarına karşılık veren Azerbaycan hem karşı tarafa büyük kayıplar verdirerek topraklarının bir kısmını Ermenistan işgalinden kurtardı hem de 30 yıllık savaşta ilk kez psikolojik üstünlüğü ele aldı. Bu, Ermenistan'ı ve destekçilerini ciddi bir biçimde rahatsız etti.

Dolayısıyla 1994 ateşkesi sonrasında ateş aslında hiç kesilmedi. Ateşkes ihlalleri ise daha çok tarafların karşı tarafı suçlama konusu ve Mayıs 1994'teki dengeyi kendi lehlerine çevirme girişimi olarak dikkat çekiyor. Şöyle ki, Azerbaycan askeri, ekonomik ve diplomatik açıdan 1990'lı yılların başlarına göre çok daha güçlendi. Rakamlar da bu veriyi destekliyor.

Ermenistan, Azerbaycan'ı provoke etmeye çalışıyor

Azerbaycan açısından topraklarının (eski Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi ve çevresindeki 7 rayonun) Ermenistan işgali altında kalması hem uluslararası hukuka aykırı hem de iki ülkenin mevcut askeri, diplomatik, ekonomik ve diğer kapasitelerine uygun değil. Yani, Azerbaycan uygun gördüğü zamanda BM Sözleşmesi'nin 51. maddesine dayanarak meşru müdafaa hakkı çerçevesinde topraklarını Ermenistan işgalinden kurtarma hakkına ve kapasitesine sahip.

Ermenistan bu gidişatı kendisi açısından çok riskli görüyor ve Azerbaycan'ın artan kapasitesinin

Rusya'nın da yer alacağı bir savaşla sınırlanmasını sağlamak için (Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde olduğu gibi) Azerbaycan'ı provokasyona çekmeye çalışıyor. Ermenistan'ın bu kez iki ülke sınırındaki farklı bir bölgeden saldırmasının temel amaçlarından birisi bu olabilir.

Genel olarak ateşkes ihlallerinin ve özellikle son çatışmaların nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Ermenistan için, Nisan 2016 savaşının sonuçlarını ve psikolojik ezilmişliği ortadan kaldırma fırsatı, Ermenistan'daki iç politik mücadelenin bir yansıması olması, iktidarın dikkatleri sosyal ve ekonomik sorunlardan uzaklaştırma amacı gütmesi, iç askeri mücadelenin bir yansıması, dış politikada yaşanan sorunların bir yansıması, Azerbaycan'ın (Rusya'nın da askeri olarak Ermenistan'ın yanında yer alacağı) büyük çaplı bir savaşa çekilerek potansiyelinin darbe almasının sağlanması vs.

Karabağ sorununun çok karmaşık bir sorun olduğunu, sorunun ortaya çıkışında tek suçlunun Rusya olmadığını ifade etmekle beraber, mevcut manzaranın ortaya çıkmasında ve çözüm sürecindeki başarısızlıkta bu ülkenin Ermenistan'a verdiği özel desteğin rolünü vurgulamak yanlış olmaz.

Karabağ sorunu Rusya açısından Kafkasya'da etkinliğini sürdürmesi amacı doğrultusunda önemli bir araç. Bu nedenle de tam olarak çözüme kavuşturulmasını, yani bir aracının ortadan kalkmasını istemez. Son dönemlere kadar Rusya'ya rağmen ciddi bir çatışmanın başlaması ve taraflardan birinin diğerine ciddi üstünlük sağlaması her zaman zayıf bir ihtimal olarak görülüyordu. Azerbaycan'ın bu aşamada Rusya'nın da müdahil olacağı bir savaşı arzu etmemesi, Rusya'nın ise kendisi bu kadar sorunla uğraşırken bir de Azerbaycan dolayısıyla yeni sıkıntılar yaşamayı arzu etmemesi çatışmanın büyüme ihtimalini hep zayıflatan unsurlar.

Türkiye'nin kararlılığı dengeleri değiştiriyor

Ancak Türkiye'nin sürece aktif müdahil olmaya başlamasıyla "ne barış ne savaş" durumu herkes için, ama özellikle işgalci Ermenistan ve bu ülkeyi askerî açıdan destekleyen, çözümsüzlükten çıkar uman dış güçler için risk kaynağı olmaya başlıyor. Hatırlanacağı üzere Bakan Çavuşoğlu 20 Haziran 2020'de yaptığı açıklamada da Azerbaycan, Karabağ sorununun çözümünde nasıl bir çözüm arzu ederse biz de o şekilde onun yanında oluruz demek suretiyle bu konuda Türkiye'nin tavrına ilişkin ilk kez farklı bir bakış açısı ortaya koymuştu. 12 Temmuz'da başlayan çatışmalar sonrasında bu tavır Cumhurbaşkanı Erdoğan ve çeşitli bakanlar düzeyinde daha net ve ısrarlı bir şekilde vurgulandı. Dolayısıyla bir yandan Azerbaycan'ın ve Ermenistan'ın askeri, diplomatik ve ekonomik olanakları arasındaki dengenin 1990'ların başına kıyasla Azerbaycan lehinde çok değişmesi, diğer yandan Türkiye'nin aktif askeri politikası ve resmî açıklamaları dengeleri değiştirdi.

Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorunu eskiden bölgede çıkarı ve bölge ülkeleri

üzerinde etkisi bulunan güçler için bir fırsat iken artık aynı zamanda risk kaynağı olmaya başlıyor. Dolayısıyla Güney Kafkasya'daki sorunların çözümsüzlüğünden kâr elde etmeye çalışan güçler için Karabağ sorunu açısından "ne savaş ne de barış" durumu artık eskisi kadar sağlıklı değil. Azerbaycan ile Ermenistan arasında başlayabilecek büyük çaplı bir savaş Suriye ve Libya sorunlarından farklı olarak bölgedeki büyük güçlerin (Rusya, Türkiye ve İran) olanaklarını daha fazla tüketebilir ve bu güçler başka bölgelerdeki önemli çıkar alanlarını kaybetmek durumunda kalabilirler. Bu senaryo bölge dışındaki önemli güçlerin çıkarlarına daha uygun olacaktır. Bölgedeki önemli güçlerin bunları dikkate alması ve Karabağ sorunun çözümü hususunda hızlı hareket etmesi gerekmektedir. Bu etken Karabağ sorununun çözüm sürecini hızlandırabilir.

Orijinal

mənbə: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/azerbaycan-ermenistan-cephe-hattindaki-gerginligin-nedenleri-ve-muhtemel-sonuclari/1912394